

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond

NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA RIEŠENIE PRÍSTUPOVÝCH PRÁV OSÔB SO ZRAKOVÝM POSTIHNUTÍM S VODIACIM PSOM DO VZDELÁVACÍCH INŠTITÚCIÍ

(P0889 – NAVRHNUTÉ OPATRENIA ZAMERANÉ NA ZEFEKTÍVNE
VEREJNEJ SPRÁVY)

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

Autori: Odborní zamestnanci Výcvikovej školy pre vodiace a asistenčné psy

Výcviková škola pre vodiace a asistenčné psy, Rovniankova 1668/16, 851 02
Bratislava

Publikácia vznikla v rámci projektu **Tvorba a optimalizácia lepšej verejnej politiky v záujme odstraňovania bariér spoločenského začlenenia zrakovo postihnutých**, kód ITMS2014+ projektu: **314011L721**

Obsah

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY.....	4
2. LEGISLATÍVA V OBLASTI PRÍSTUPOVÝCH PRÁV PRE OSOBY SO ZRAKOVÝM POSTIHNUTÍM V SPRIEVODE VODIACEHO PSA V SR.....	6
3. ANALÝZA PRÍSTUPOVÝCH PRÁV OSÔB SO ZRAKOVÝM POSTIHNUTÍM V SPRIEVODE VODIACEHO PSA VO VZDELÁVACÍCH INŠTITÚCIÁCH.....	10
4. NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA RIEŠENIE NEDOSTATKOV PRI PRÍSTUPE OSÔB SO ZRAKOVÝM POSTIHNUTÍM S VODIACIM PSOM DO VZDELÁVACÍCH INŠTITÚCIÍ.....	13
5. ODÔVODNENIE NAVRHOVANÝCH OPATRENÍ.....	14
5.1.PRÁVNY DÔVOD NAVRHOVANÝCH OPATRENÍ.....	14
5.2.PRAKTICKÝ DÔVOD NAVRHOVANÝCH OPATRENÍ VRÁTANE ICH IMPLEMENTÁCIE..	17
6. ZÁVER.....	20

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Bariéry pre osoby so zrakovým postihnutím sú nanešťastie prítomné v mnohých oblastiach denného a verejného života. Veľa sektorov stále nie je dostatočne prispôsobených potrebám ľudí so zdravotným postihnutím a špeciálne osobám so zrakovým postihnutím s vodiacim psom.

Jednou z oblastí, v ktorej podmienky pre zrakovo postihnutých stále nedosahujú uspokojivú úroveň je školstvo a vzdelávanie.

Právo na vzdelanie a následne na slobodnú voľbu povolania patrí medzi základné ľudské práva. Súčasťou týchto práv je aj právo nebyť diskriminovaný/á na základe nepriaznivého zdravotného stavu alebo zdravotného postihnutia. V praxi sa však často stretávame s rozličným zaobchádzaním na základe zdravotného postihnutia.

Primeraný prístup k vzdelávaniu a štúdiu je pre integráciu osôb so zdravotným postihnutím do bežného života a uplatnenia v ňom jediným riešením, aby táto skupina obyvateľstva nežila pod hranicou chudoby a v izolácii. A práve tu sa stretávame s pojmom inkluzivita.

Inkluzivita v spoločnosti znamená, že spoločnosť akceptuje rôznorodosť, pokiaľ ide o pohlavie, národnosť, rasu, jazykový pôvod, sociálne pozadie, úroveň výkonu či postihnutie. Ide o prístup spoločnosti v riadení legislatívnych, organizačných, sociálnych, zdravotníckych alebo vzdelávacích procesov pri rešpektovaní individuálnych potrieb osôb so zrakovým postihnutím.

Vzdelávanie a školstvo je tou oblasťou, ktorá sa v súvislosti s inklúziou spomína najviac. Inkluzivita vo vzdelávaní, ktoré garantuje naša Ústava, Dohovor o právach dieťaťa či Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, však pre osoby so zdravotným postihnutím znamená príležitosť. Ide o spoločné vzdelávanie detí s rozmanitým potenciálom na zabezpečenie rovnosti ich šancí. Každá škola má byť otvorená všetkým deťom v lokalite a pripravená na to, aby im umožnila naplniť ich základné právo na kvalitné vzdelanie. Inkluzívne prostredie je prirodzené a vytvára príležitosti pre účasť na dani pre každého jednotlivca. Odlišnosť a rozmanitosť je príležitosť prospešná celku. Inkluzívne vzdelávanie podporuje dynamický systém vzdelávacích a odborných služieb, ktorý flexibilne reaguje na potreby dieťaťa, rodiny a učiteľa. Je to proces, nie stav.¹

Osoby so zrakovým postihnutím sú také isté, „normálne“ ľudské bytosti ako všetci ostatní ľudia, mali by byť zaradené do hlavného vzdelávacieho prúdu, teda do „bežných“ škôl. Avšak každé dieťa je unikátne, má unikátne záujmy a schopnosti a teda svojím spôsobom má aj individuálne vzdelávacie potreby, ktoré by mala škola reflektovať.

Žiaľ, ani v našom štáte sa právo na vzdelanie ešte nedostáva všetkým deťom v rovnakej kvalite a na patričnej úrovni. Táto skutočnosť má mnoho objektívnych i subjektívnych príčin. Je potrebné, aby sme tieto príčiny identifikovali a vytvorili spoločne podmienky pre rovnosť šancí vo vzdelávaní pre všetkých. Musíme mať na pamäti, v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa, že vzdelávanie slúži rozvíjaniu osobnosti, nadania, duševných a fyzických schopností dieťaťa a príprave na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti.

Slovenská republika nemá štatistiky o počtoch osôb so zrakovým postihnutím. No keďže Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) udáva, že z celkovej populácie jednotlivých krajín je približne 1,5% ľudí s ťažkým zrakovým postihnutím, dá sa predpokladať, že u nás je ich približne 75 000. Ich veková štruktúra je neznáma, a preto nevieme odhadnúť, aký je počet školopovinných, či

¹ <https://inklukoalicia.sk/inkluzivne-vzdelavanie/>

vzdelávajúcich sa s cieľom prípravy na svoje budúce povolanie. Napriek tomu je to skupina občanov, ktorá si zaslúži pozornosť pri vytváraní podmienok prístupnosti k vzdelaniu.

Osoby so zrakovým postihnutím môžeme členiť do štyroch skupín, v rámci ktorých existuje široká individuálna variabilita, a ktorí v rámci prístupu k možnosti vzdelávania potrebujú, podľa stupňa poškodenia zraku, určitú mieru pomoci a podpory:

- ❖ **nevidiaci** - ľudia s úplnou stratou zrakového vnímania a tí, ktorí sú schopní vnímať zrakom maximálne svetlo, no nedokážu lokalizovať jeho zdroj,
- ❖ **prakticky nevidiaci** - majú zachované zvyšky zraku, vďaka čomu vnímajú svetlo, obrysy a tvary predmetov, ale nedokážu využívať zrak ani s najlepšou možnou korekciou ako dominantný a jediný analyzátor pri práci, orientácii a získavaní informácií,
- ❖ **slabozrakí** - napriek najlepšej novej korekcii majú problémy s vykonávaním zrakovej práce, majú vážne poškodený zrak, ale disponujú jeho užitočnými zvyškami, ktoré sa dajú efektívne využiť,
- ❖ **osoby s poruchami binokulárneho videnia** - trpia poruchou funkčnej rovnováhy a fyziologickej spolupráce pravého a ľavého oka, ide o poruchu videnia oboma očami, ktorá spôsobuje problémy v priestorovom vnímaní.

Osoba so zrakovým postihnutím pri svojom bežnom pohybe v uliciach miest či obcí nemá žiadnu možnosť identifikácie inštitúcií, zariadení či prekážok a potrebuje jasné informácie o vstupe, bezbariérovosti, orientácii či inej forme navigácie v danom objekte. Prakticky nevidiaca osoba je definícia ťažkého zrakového postihnutia, ktorá podobne ako nevidiaca osoba, nemá možnosť žiadnej detailnej identifikácie objektov, a taktiež potrebuje komplexné informácie. Slabozraké osoby sú spravidla schopné rozoznávať väčšie objekty, ale rozoznávanie detailov bude závislé od miery poškodenia zraku konkrétnej slabozrakej osoby a z toho dôvodu je rovnako potrebné zabezpečiť slabozrakej osobe požadované informácie pri vstupe do konkrétnej budovy. Osoby s poruchami binokulárneho videnia, pôsobia ako ostatné osoby bez zrakového postihnutia a ich hendikep nie je zrejмый, a to najmä v prípade, ak nepoužívajú žiadnu kompenzačnú pomôcku.

Pod pojmom kompenzačné pomôcky teda rozumieme pomôcky a zariadenia, ktoré nahrádzajú, dopĺňajú a podporujú chýbajúce alebo oslabené zrakové funkcie. Ich primárnym účelom je pomôcť získať potrebné informácie, a tak kompenzovať dôsledky straty alebo poškodenia zraku, zvyšovať samostatnosť a nezávislosť ľudí so zrakovým postihnutím najmä pri príprave na výkon bežných činností a zabezpečovania životných potrieb, medzi ktoré jednoznačne patrí aj návšteva vzdelávacích inštitúcií. Väčšina z týchto ľudí chce žiť nezávislý a v rámci možností plnohodnotný život a hľadá si vlastné cesty, ako to dosiahnuť. Mnohým pri napĺňaní cieľa pomáhajú vodiace psy.

Všeobecne, k čo najkvalitnejšiemu fungovaniu v bežnom živote majú osoby so zrakovým postihnutím na výber z niekoľkých prostriedkov určených na kompenzáciu ich typu postihnutia alebo ich kombinácie. Sú nimi napríklad osobná asistencia, biela palica, rôzne navigačné systémy, vodiaci pes. Osobná asistencia je využívaná ľuďmi, ktorí nemajú ambíciu alebo potrebu pohybovať sa prioritne samostatne, alebo im to ich zdravotný stav neumožňuje. Nevýhodou sprievodu je závislosť osoby so zrakovým postihnutím od vidiacej osoby, ale zároveň poskytuje asistencia vidiacej osoby veľký komfort pri získavaní akýchkoľvek potrebných informácií a nekladie na osobu so zrakovým postihnutím žiadne nároky na zručnosti potrebné pri samostatnom živote. Mobilita s pomocou bielej palice je voľbou pre ľudí, ktorí chcú byť samostatní, majú predpoklady na samostatné fungovanie a ich zdravotný stav im takúto samostatnosť dovoľuje. Tento spôsob pri vybavovaní životných náležitostí v bežnom živote

zabezpečuje osobe so zrakovým postihnutím plnú samostatnosť, ale zároveň potrebu podpory pri získavaní potrebných informácií.

Vodiaci pes ako kompenzačná pomôcka je voľbou pre dospelých ľudí so zrakovým postihnutím, ktorí chcú byť vo veľkej miere nezávislí. Mobilita a orientácia s vodiacim psom nie je v rámci prístupu vždy komfortná – ako pre majiteľa tak aj pre samotného vodiaceho psa, a to práve z dôvodu niektorých nevyhovujúcich technických riešení v súvislosti s architektonickým riešením vstupu do budov, orientácie v nich alebo ochoty zamestnancov vzdelávacích inštitúcií.

V súvislosti so vzdelávacími inštitúciami a vstupom s vodiacim psom hovoríme o dospelých držiteľoch, a teda o zamestnancoch alebo o dospelých študentoch stredných a vysokých škôl. Avšak ide nielen o nich.

Do vzdelávacieho procesu sú jednoznačne zapojení aj rodičia využívajúci ako kompenzačnú pomôcku psa so špeciálnym výcvikom sprevádzajúci svoje deti do školy, ktorí sa nezriedka stretávajú s prekážkami pri vstupe do školského zariadenia. Zákaz vstupu psov do školských zariadení, opodstatnenie, ktoré je argumentované hygienou a bezpečnosťou, je dôvodom každodenného boja o uznanie práva držiteľov psov so špeciálnym výcvikom. Potreba neustáleho vysvetľovania, že nejde o domáce zviera ale kompenzačnú pomôcku, že právo vstupu do verejných priestorov potvrdzuje aj zákon, že vodiaci či asistenčný pes je pomôcka ako invalidný vozík alebo biela palica. Dôsledkom toho je pocit bezmocnosti a beznádeje, postupná rezignácia, strata ľudskej dôstojnosti a sebavedomia.

Prístup do vzdelávacích inštitúcií je pre osoby so zrakovým postihnutím dôležitou podmienkou pre ich budúce nezávislé fungovanie. Aj v tejto súvislosti Výcviková škola pre vodiace a asistenčné psy v rámci projektu z Operačného programu Efektívna verejná správa identifikovala oblasti života, ktoré sú pre osoby so zrakovým postihnutím s vodiacim psom pri riešení rôznych životných situácií najproblematickejšie. Ako podklad pre analýzu súčasného stavu využila Výcviková škola pre vodiace a asistenčné psy výsledky štúdie² zrealizovaného priamo nevidiacimi s vodiacimi psami. Cieľom prieskumu bolo zistiť úroveň prístupových práv a zistenie najväčších problémov, s ktorými sa nevidiaci stretávajú. Prieskumu sa zúčastnilo približne 55% všetkých majiteľov vodiacich psov na území celého Slovenska. Zistené fakty sme využili aj ako podklady pre spracovanie návrhov opatrení na zlepšenie súčasného stavu.

2. LEGISLATÍVA V OBLASTI PRÍSTUPOVÝCH PRÁV PRE OSOBY SO ZRAKOVÝM POSTIHNUTÍM V SPRIEVODE VODIACEHO PSA V SR.

S diskrimináciou sa osoby so zrakovým postihnutím s vodiacim psom stretávajú napriek explicitne formulovanému právnomu predpisu, „Fyzická osoba s ťažkým zdravotným postihnutím odkázaná na sprevádzanie psom so špeciálnym výcvikom má právo byť sprevádzaná psom so špeciálnym výcvikom na verejne prístupných miestach“,³ veľmi často. V zmysle uvedeného predpisu sa taktiež na fyzickú osobu so zrakovým postihnutím odkázanú na sprevádzanie vodiacim psom nevzťahuje zákaz vstupu so psom na miesta, kam je iným psom, deklarovanej ako domáce zvieratá, vstup zakázaný.⁴ To znamená, že akékoľvek nepovolenie vstupu do verejných priestorov, kam všetky vzdelávacie inštitúcie patria, osobe so zrakovým postihnutím s vodiacim psom, sa považuje za

² https://vodiacipes.sk/efektivna-verejna-sprava/wp-content/uploads/2021/01/P0587_Studia_vzdelavacie_zariadenia.pdf

³ Ustanovenie §4a Zákona č. 282/2002 Z. z., ktorým sa upravujú niektoré podmienky držania psov

⁴ Ustanovenie § 5 ods. 1 písm. b) zákona č. 282/2002 Z. z., ktorým sa upravujú niektoré podmienky držania psov

diskrimináciu.⁵ Veľmi výrazne sa tým siaha na nezávislosť a samostatnosť týchto osôb. Situácie, kedy sú osoby so zrakovým postihnutím s vodiacim psom konfrontované so zákazmi vstupu práve kvôli vodiacemu psovi, majú veľký dopad na ich ľudskú dôstojnosť a následnú schopnosť argumentácie oprávnenosti povolenia vstupu, ktorý by mal byť automatický.

Legislatívny systém Slovenskej republiky ponúka pomerne kvalitné riešenia ochrany práv osôb so zrakovým postihnutím v sprievode vodiaceho psa, Slovenská republika sa zároveň zaviazala dodržiavať záväzok presadzovať, ochraňovať a zabezpečovať plnohodnotný a rovný výkon ľudských práv a základných slobôd pre všetky osoby so zdravotným postihnutím aj v medzinárodných dokumentoch. Náš štát sa zaviazal urobiť také opatrenia, ktoré majú odstraňovať prekážky a bariéry brániace naplňovať nevidiacim ich zákonné práva definované v nasledujúcich právnych predpisoch:

1 Zákon o podmienkach držania psov⁶ je najdôležitejším zákonom poskytujúcim základ v oblasti prístupových práv a jeho definícia týchto vníma ako "zvláštnych psov" nepatriacich do režimu aplikovateľného pre bežné zvieratá.

Podľa daného zákona, citujeme: „Fyzická osoba s ťažkým zdravotným postihnutím odkázaná na sprevádzanie psom so špeciálnym výcvikom má právo byť sprevádzaná psom so špeciálnym výcvikom na verejne prístupných miestach.“, a to aj v prípade priebehu realizácie výcviku vodiaceho psa osobou oprávnenou podľa osobitného predpisu⁷ Na takúto osobu sa nevzťahuje ani zákaz vstupu so psom na miesta, na ktoré má pes vstup zakázaný na základe všeobecne záväzného nariadenia obce. Vodiaci pes súčasne nemusí pri činnosti, na ktorú bol vycvičený, t.j. sprevádzanie nevidiacej osoby, nosiť náhubok⁸

Je teda zrejmé, že právny poriadok SR nepovažuje vodiaceho psa pri výkone práce za domáce zviera, ale za dôležitú pomôcku pre dôstojný život a zvyšovanie životnej úrovne obdobne ako napr. mechanický či elektrický vozík alebo načúvací aparát.

2 Zákon o peňažných príspevkoch⁹ vodiaceho psa (a ďalšie formy pomoci) hodnotí ako pomôcku, ktorá má slúžiť na podporu „sociálneho začlenenia fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím do spoločnosti za jej aktívnej účasti pri zachovaní jej ľudskej dôstojnosti“. ¹⁰ Uvedený cieľ chce predmetný zákon dosiahnuť kompenzáciou časti sociálnych dôsledkov, ktoré z postihnutia vyplývajú, a to v oblasti: ¹¹

- a) mobility a orientácie v snahe zmierniť alebo prekonať znevýhodnenia v prístupe k veciam osobnej potreby, k stavbám podľa osobitných predpisov a uľahčiť orientáciu a premiestňovanie sa;
- b) komunikácie, kedy je sledovaný účel umožniť styk so spoločenským prostredím a sprístupniť informácie;
- c) zvýšených výdavkov na, okrem iného, starostlivosť o vodiaceho psa a

⁵ Ustanovenie § 2a Zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou

⁶ zákon č. 282/2002 Z. z., ktorým sa upravujú niektoré podmienky držania psov

⁷ Ustanovenie § 4a ods. 1 a §2 ods. 2 zákona

⁸ Ustanovenie § 4a ods. 2 zákona

⁹ Zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

¹⁰ Ustanovenie § 1 ods. 2 Zákona o peňažných príspevkoch.

¹¹ Ustanovenia § 5 až § 9 Zákona o peňažných príspevkoch.

d) sebaobsluhy.

Úlohou vodiaceho psa je zrakovo či inak ťažko zdravotne postihnutej osobe pomôcť „pri každodenných činnostiach, najmä pri samostatnom pohybe, podávaní predmetov a bezpečnom zvládnutí prekážok v priestore“. ¹²

Zákon o peňažných príspevkoch sa ďalej zaoberá pravidlami finančnej kompenzácie za pomôcky potrebné pre osoby zmyslovo či inak postihnuté. Na účely tejto analýzy je tak potrebný len ten záver, že vodiaci pes je ním deklarovaný za kompenzačnú pomôcku slúžiacu na účely zaradenia osôb s ťažkým zdravotným postihnutím do spoločnosti za súčasného zachovania ich dôstojnosti.

3 Antidiskriminačný zákon,¹³ ktorý zakazuje priamu aj nepriamu formu diskriminácie je uplatniteľný aj v prípade využívania služieb poskytovaných vzdelávacími inštitúciami osobami so zrakovým postihnutím,

Antidiskriminačný zákon v ustanovení § 2 ods. 1 stanovuje zákaz diskriminácie, okrem iného, z dôvodu zdravotného postihnutia, pričom deklaruje zásadu rovnakého zaobchádzania v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti.¹⁴

Diskriminácia sa klasifikuje na priamu a nepriamu. Prípady, kedy je nevidiacim osobám sprevádzanými vodiacimi psami zamedzený prístup do budovy vzdelávacej inštitúcie je možné definovať ako priamu diskrimináciu, t.j. konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii.¹⁵ Nepriamou diskrimináciou sú napr. absencia navigačných značiek.

V prípade, ak dôjde k diskriminácii, vzniká poškodenej osobe subjektívne právo na ochranu pred ňou. Antidiskriminačný zákon ustanovuje právo poškodenej osoby domáhať sa svojej ochrany na súde a žiadať:

- a) aby ten, kto nedodržel zásadu rovnakého zaobchádzania, upustil od svojho konania, pokiaľ zásah stále trvá (negatívna žaloba);
- b) ak je to možné, napravil protiprávny stav (reštitučná žaloba) alebo
- c) poskytol primerané zadostučinenie, pričom ak by primerané zadostučinenie nebolo dostačujúce, najmä ak nedodržaním zásady rovnakého zaobchádzania bola značným spôsobom znížená dôstojnosť, spoločenská vážnosť alebo spoločenské uplatnenie poškodenej osoby, môže sa tá domáhať aj náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch (satisfakčná žaloba).¹⁶

4 Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (ďalej len Dohovor)¹⁷ – je prvým právne záväzným medzinárodným nástrojom v oblasti ľudských práv, ktorého zmluvnou stranou je aj Slovenská republika. Cieľom tohto dohovoru je presadzovať, ochraňovať a zabezpečiť plnohodnotný a

¹² Ustanovenie § 25 ods. 2 Zákona o peňažných príspevkoch.

¹³ Zákon č. 365/2004 Z. z. Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)

¹⁴ Ustanovenie § 3 ods. 1 Antidiskriminačného zákona

¹⁵ Ustanovenie § 2a ods. 2 Antidiskriminačného zákona

¹⁶ Ustanovenie § 9 Antidiskriminačného zákona

¹⁷ <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/uvod/legislativa/socialna-pomoc-podpora/dohovor-osn-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnutim-opcny-protokol-sk-aj.pdf>

rovný výkon ľudských práv a základných slobôd pre všetky osoby so zdravotným postihnutím a podporovať úctu k ich dôstojnosti bez akejkoľvek diskriminácie na základe zdravotného postihnutia. Tento medzinárodný dokument vychádza z presvedčenia zúčastnených štátov, že komplexný a ucelený medzinárodný dohovor významne prispeje ku kompenzovaniu výrazného sociálneho znevýhodnenia osôb so zdravotným postihnutím a k presadeniu ich účasti v občianskych, politických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych sférach na princípe rovnakých príležitostí, a to ako v rozvojových, tak aj vo vyspelých krajinách.

Zmluvné strany sa v Dohovore dohodli, že prijmú príslušné opatrenia na:

- ❖ na vypracovanie, vyhlásenie a kontrolu dodržiavania minimálnych noriem a pravidiel na zabezpečenie prístupnosti zariadení a služieb dostupných alebo poskytovaných verejnosti,
- ❖ na zabezpečenie toho, aby súkromné subjekty, ktoré poskytujú zariadenia a služby dostupné alebo poskytované verejnosti, zohľadňovali všetky aspekty prístupnosti pre osoby so zdravotným postihnutím,
- ❖ na zabezpečenie zainteresovaným subjektom vzdelávanie o otázkach prístupnosti, s ktorými sa stretávajú osoby so zdravotným postihnutím,
- ❖ na vybavenie budov a iných verejne prístupných priestorov označením v Braillovom písme a v ľahko čitateľnej a zrozumiteľnej forme,
- ❖ na poskytovanie rôznych foriem živej asistencie a sprostredkovania vrátane sprievodcov, predčítavateľov a profesionálnych tlmočníkov posunkového jazyka s cieľom uľahčiť prístup do budov a do iných verejne prístupných zariadení,
- ❖ na podporovanie ďalších primeraných foriem asistencie a podpory pre osoby so zdravotným postihnutím s cieľom zabezpečiť ich prístup k informáciám.

5 Dohovor proti diskriminácii vo vzdelávaní¹⁸ (1960, prijatý členskými štátmi UNESCO) deklaruje právo na vzdelanie ako ľudské právo prináležiace každej ľudskej bytosti a pod diskrimináciou rozumie akékoľvek rozlíšenie, vylúčenie, obmedzenie alebo znevýhodnenie, predovšetkým znemožnenie prístupu ktorejkoľvek osoby alebo skupiny osôb k akémukoľvek druhu alebo stupňu vzdelania, obmedzenie vzdelania ktorejkoľvek osoby alebo skupiny osôb na nižšiu úroveň, uvrhnutie ktorejkoľvek osoby alebo skupiny osôb do podmienok, ktoré nie sú zlučiteľné so zásadou ľudskej dôstojnosti.

6 Zákon ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia,¹⁹ ktorý je kľúčový vo vzťahu k právu vstupu osoby so zrakovým postihnutím s vodiacim psom do všetkých verejných priestorov a explicitne aj do zariadení spoločného stravovania, kam majú zvieratá vstup zakázaný.

7 Školský zákon,²⁰ ktorý upravuje princípy výchovy a vzdelávania, ciele, podmienky, rozsah, obsah, formy a organizáciu výchovy a vzdelávania v školách a v školských zariadeniach.

¹⁸ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

¹⁹ Zákon 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov

²⁰ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Výchova a vzdelávanie v zmysle školského zákona sú založené na princípoch:

- ❖ rovnoprávnosti prístupu k výchove a vzdelávaniu so zohľadnením výchovno-vzdelávacích potrieb jednotlivca a jeho spoluzodpovednosti za svoje vzdelávanie,
- ❖ zákazu všetkých foriem diskriminácie,
- ❖ slobodnej voľby vzdelávania s prihliadnutím na očakávania a predpoklady detí a žiakov v súlade s možnosťami výchovno-vzdelávacej sústavy,
- ❖ prípravy na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia a znášanlivosti, rovnosti muža a ženy, priateľstva medzi národmi, národnostnými a etnickými skupinami a náboženskej tolerancie,
- ❖ posilnenia výchovnej stránky výchovno-vzdelávacieho procesu prostredníctvom všetkých vyučovacích predmetov, ale aj špecifickými výchovnými zamestnaniami zameranými na rozvoj citov a emócií, motivácie a záujmov, socializácie a komunikácie, na sebakontrolu a sebariadenie, na mravné hodnoty a tvorivosť,
- ❖ vyváženého rozvoja všetkých stránok osobnosti dieťaťa a žiaka v školskom vzdelávaní.

Napriek dostatočnej právnej úprave v súvislosti s právami osôb so zrakovým postihnutím v sprievode vodiaceho psa, je nutné dodať, že v súvislosti s uplatňovaním uvedených práv a vymoženosti práva, chýba legislatíva definujúca štandardy pre vodiaceho psa. Pri absencii štandardov súvisiacich okrem iného aj s povahou vodiaceho psa, jeho správaním, pracovnými zručnosťami, a taktiež aj zručnosťami psovoda so zrakovým postihnutím je paradoxom, že na jednej strane platí explicitná povinnosť, umožniť osobe so zrakovým postihnutím s vodiacim psom vstup na všetky verejne dostupné miesta, ale na strane druhej, absentuje právna úprava, ktorá by zaručovala také štandardy správania vodiaceho psa, ktoré by minimalizovali riziká spojené s nežiaducim správaním vodiaceho psa. V praxi to znamená, že vodiacim psom sa môže stať akýkoľvek pes, a to aj pes s nevhodnou povahou, ktorý môže predstavovať riziká pre verejnosť.

Taktiež absentuje národný register psov so špeciálnym výcvikom, ktorý by umožnil zdravotníckemu personálu identifikovať osobu oprávnenú na jeho výcvik a v prípade potreby ju kontaktovať v súvislosti s vodiacim psom.

3. ANALÝZA PRÍSTUPOVÝCH PRÁV OSÔB SO ZRAKOVÝM POSTIHNUTÍM V SPRIEVODE VODIACEHO PSA VO VZDELÁVACÍCH INŠTITÚCIÁCH

Kľúčovú úlohu pri postupnom zlepšovaní životnej úrovne má zvyšovanie vzdelanostnej úrovne. Vzdelanie znamená vyššiu možnosť pracovného uplatnenia, následne dôstojnejšie životné podmienky a vyšší životný štandard. Vzdelaním sa zároveň zvyšuje kvalita života jednotlivca a tým aj spoločnosti.

Žiaľ, ani u nás sa právo na vzdelanie ešte nedostáva všetkým deťom v rovnakej kvalite a na patričnej úrovni. Táto skutočnosť má mnoho objektívnych i subjektívnych príčin. Je potrebné, aby sme tieto príčiny identifikovali a vytvorili spoločne podmienky pre rovnosť šancí vo vzdelávaní pre všetkých. Musíme mať na pamäti, v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa, že vzdelávanie slúži rozvíjaniu osobnosti, nadania, duševných a fyzických schopností dieťaťa a príprave na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti.

Dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami alebo žiak či študent so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami má právo na výchovu a vzdelávanie s využitím špecifických foriem a metód, ktoré zodpovedajú jeho potrebám, na vytvorenie nevyhnutných podmienok, ktoré túto výchovu a vzdelávanie umožňujú vrátane špeciálnych učebníc a špeciálnych didaktických a kompenzačných pomôcok.

Požiadavky na úpravu podmienok, obsahu, foriem, metód a prístupov vo výchove a vzdelávaní pre dieťa alebo žiaka, ktoré vyplývajú z jeho zdravotného znevýhodnenia alebo nadania alebo jeho vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí, uplatnenie ktorých je nevyhnutné na rozvoj schopností alebo osobnosti dieťaťa alebo žiaka a dosiahnutie primeraného stupňa vzdelania a primeraného začlenenia do spoločnosti, je v zmysle školského zákona potrebné zabezpečiť a uplatňovať pre všetky deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami vrátane detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Avšak, aj v školskom zákone²¹ je jediná explicitná zmienka o deťoch so zrakovým postihnutím – v § 144 ods. 3 Práva a povinnosti dieťaťa, žiaka a jeho zákonného zástupcu alebo zástupcu zariadenia – „Dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami alebo žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami má právo používať pri výchove a vzdelávaní špeciálne učebnice a špeciálne didaktické a kompenzačné pomôcky; nepočujúcim deťom a žiakom sa zabezpečuje právo na vzdelávanie s použitím posunkovej reči nepočujúcich ako ich prirodzeného komunikačného prostriedku, nevidiacim deťom a žiakom sa zabezpečuje právo na výchovu a vzdelávanie s použitím Braillovoho písma; deťom a žiakom s narušenou komunikačnou schopnosťou sa zabezpečuje právo na výchovu a vzdelávanie prostredníctvom náhradných spôsobov dorozumievania.“

Rovnako tak aj v zákone 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov sú študenti so špeciálnymi potrebami spomenutí len v súvislosti s ich podporou – v § 100 ods. 4 – Študent so zmyslovým postihnutím, ktorý súhlasí s vyhodnotením svojich špecifických potrieb, má podľa rozsahu a druhu špecifickej potreby nárok na podporné služby, najmä na:

- ❖ zabezpečenie možnosti využívať špecifické vzdelávacie prostriedky,
- ❖ individuálne vzdelávacie prístupy, najmä individuálnu výučbu vybraných predmetov pre študentov so zmyslových postihnutím,
- ❖ osobitné podmienky na vykonávanie študijných povinností bez znižovania požiadaviek na študijný výkon.

V žiadnom z uvedených záväzných právnych aktov nie je priamo zakotvené právo osoby so zrakovým postihnutím používať kompenzačnú pomôcku vodiaceho psa. V tejto súvislosti je možné len spomenúť, že jednotlivé ustanovizne pravdepodobne postupujú pri riešení požiadaviek, študenta, zamestnanca alebo záujemcu o zamestnanie, o možnosť využívať vodiaceho psa individuálne, čo však nedáva osobám so zrakovým postihnutím právnu istotu vo vzťahu k nožnej diskriminácii pri posudzovaní ich žiadosti.

Jedným z princípov fungovania moderného vzdelávacieho systému je inklúzia. Inklúzia, ktorá počíta s odlišnosťou a je jej otvorená. Inklúzia, ktorá prináša fakt, že škola sa prispôsobí každému žiakovi, vytvorí mu také podmienky na vzdelávanie i život v nej, ktoré umožnia prekonať bariéry a podporia rozvoj ich individuálneho potenciálu.

²¹ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Napriek tomu, že v posledných rokoch je úroveň podpory a realizácie inklúzie vzrastajúca, stále sa stretávame s nepochopením a odmietavým postojom pri akceptácii psov so špeciálnym výcvikom v priestoroch škôl a vzdelávacích inštitúciách. Zvyčajne po prvotnom odmietnutí nielen vstupu ale aj akejkoľvek komunikácii o možnosti vstúpiť do školy, boli zamestnanci školského zariadenia ústretovejší. Zvyčajne však len v dôsledku argumentácie o porušení zákona.

Napriek tomu, že Slovenská republika vykonala niektoré čiastkové opatrenia na odstraňovanie bariér na niektorých školách, stále absentuje systematický prístup a jednotnosť opatrení, ktoré by mali byť v záujme každej vzdelávacej inštitúcie. Tento dôležitý aspekt zvyrazňuje aj fakt, že v súlade s vývojom socio-demografickej krivky dochádza ku globálnemu starnutiu populácie a jedným z nevyužívaných potenciálov na zabezpečenie pracovnej sily po zamestnancoch odídených do starobného dôchodku môžu byť aj osoby so zdravotným postihnutím.

V zahraničí je samozrejmosťou aj zamestnanosť zrakovo postihnutých na tých pozíciách, na ktorých pracovné nároky neprekážajú zrakovému postihnutiu. Na Slovensku je tento jav pomerne výnimočný a doposiaľ nepochopiteľný.

V prostredí Slovenskej republiky neexistuje oficiálne zverejnený výskum, ktorý by mapoval úroveň spoločenského povedomia v oblasti akceptácie vstupu psa so špeciálnym výcvikom do vzdelávacích inštitúcií. Pri analýze stavu prístupových práv osôb so zrakovým postihnutím s vodiacim psom do vzdelávacích inštitúcií využijeme teda zistené fakty zo štúdie Výcvikovej školy pre vodiace a asistenčné psy.²²

Predpokladali by sme, že najväčšie problémy pri vstupe do škôl a vzdelávacích zariadení budú v bežných školách. Paradoxne, prieskum, ktorý zrealizovali pre účely tejto štúdie nevidiaci v rôznych miestach Slovenska ukázal, že najväčší problém zaevidovali v Základnej spojenej škole internátnej pre deti so zrakovým postihnutím, do ktorej nebol vpustený nevidiaci s vodiacim psom napriek všetkým relevantným argumentom. Zamestnanec základnej školy použil argumenty hygieny a dodržiavaním bezpečnosti detí, ktoré by pes bez náhubku mohol pohrýzť.

Rovnako boli zaznamenané problémy pri kurzovom vzdelávaní – napr. masérskych kurzoch pre nevidiacich. Tu lektori absolútne nepripúšťali možnosť, aby bol vodiaci pes prítomný v masérskej miestnosti. Opäť ako dôvod uvádzali hygienu a narušovanie pokojného prostredia aktivitou psa.

V rámci uvedeného prieskumu sme zistili totožnosť prístupov i problémov pri inštitúciách štátnych a vzdelávacích. V oboch oblastiach boli identifikované dva ústredné problémy, medzi ktorými je síce príčinná súvislosť, ale napriek tomu majú odlišný charakter aj riešenia. Prvým zdrojom problémov je používanie špecifickej kompenzačnej pomôcky – vodiaceho psa. V tomto prípade vznikajú pri prístupe do budovy problémy z dôvodu prítomnosti psa a neochoty a strachu zamestnancov akceptovať psa ako kompenzačnú pomôcku, teda v tomto prípade je problémom pes.

Druhým zdrojom problémov identifikovaným osobami so zrakovým postihnutím je sťažená orientácia a mobilita vyplývajúca z obmedzenej možnosti navigovania psa v neznámom prostredí alebo reakcií, ktoré si vyžadujú vizuálnu kontrolu okolia. Tieto vznikajú potrebnou a nevyhnutnou variabilitou prostredia z dôvodu nevyhovujúcich priestorov (nedostatok učební, nevyhovujúce priestorové riešenie, ...). V tomto prípade sú problémom dôsledky zrakového postihnutia a s tým spojená absencia potrebných reakcií. Celkovo teda boli identifikované problémy:

- ❖ problém s orientáciou v priestoroch vzdelávacích inštitúcií,

²² https://vodiicipes.sk/efektivna-verejna-sprava/wp-content/uploads/2021/01/P0587_Studia_vzdelavacie_zariadenia.pdf

- ❖ zlé osvetlenie priestorov,
- ❖ mobilita vo výťahu – zlá orientácia, nevhodné tlačidlá, nezvučený výťah,
- ❖ schodište – neexistujúca navigácia, zlá orientácia bez sprievodu, nedostatočne označené schody,
- ❖ problém so sprievodom po budove.

Zrealizovaný prieskum zahŕňa aj vyjadrenia zástupcov vzdelávacích inštitúcií. V záujme získania čo najväčšieho počtu vyjadrení bolo oslovených 642 subjektov. Z tohto počtu sme obdržali len 97 vyplnených dotazníkov, z čoho vyplýva, že otázky o prítomnosti vodiaceho psa v priestoroch vzdelávacích inštitúcií nie sú predmetom záujmu jednotlivých inštitúcií. Zo získaných vyjadrení však vyplynulo, že len takmer 30% s istotou vie, že vstup vodiaceho psa do verejných priestorov, kam vzdelávacie inštitúcie patria, je povolený vždy. Avšak viac ako 57% je presvedčených, že každý poskytovateľ má právo rozhodnúť sa, či do školiaceho priestoru vodiaceho psa vpustí alebo nie, ktorý tiež – podľa názoru takmer 40% zo všetkých respondentov – tiež určuje podmienky vstupu. Až tretina účastníkov prieskumu je presvedčená, že vodiaci pes má vstup povolený len do niektorých priestorov a viac ako 55% tvrdí, že pes má mať počas pobytu vo vzdelávacej inštitúcii náhubok.

Ako dôvod nesúhlasu s prítomnosťou vodiaceho psa na vzdelávacom procese uvádzali tri dôvody, a to:

- ❖ pes by asi vyrušoval,
- ❖ prítomnosť psa je nehygienická,
- ❖ strach zo psov.

Iná situácia nastala, ak sa respondenti mali vyjadriť k hypotetickej možnosti prítomnosti psa vo vzdelávacej inštitúcii. V tomto prípade – ak šlo o čisto teoretickú možnosť – sa viac ako 90% z nich vyjadrilo, že prítomnosť vodiaceho psa je úplne v poriadku.

Aj tieto výsledky štúdie²³ ukázali, že v dnešnej dobe je informovanosť zamestnancov vzdelávacích inštitúcií a ich dodávateľských subjektov (napr. SBS) na pomerne dobrej úrovni s veľkým priestorom na zlepšenie pri vzájomnej komunikácii s osobami so zrakovým postihnutím s vodiacim psom.

4. NÁVRH OPATRENÍ ZAMERANÝCH NA RIEŠENIE NEDOSTATKOV PRI PRÍSTUPE OSÔB SO ZRAKOVÝM POSTIHNUTÍM S VODIACIM PSOM DO VZDELÁVACÍCH INŠTITÚCIÍ

Slovensko doposiaľ preferovalo vzdelávanie zdravotne postihnutých v špeciálnych školách, čo vytvára nielen prostredie segregácie, ale aj prostredie s inými nárokmi na výsledky vzdelávania napriek tomu, že zdravotne postihnutý študent môže vykazovať lepšie výsledky než študent zdravý.

Myšlienka „inklúzie“ ako nástroj opatrení na riešenie nedostatkov pri prístupe osôb so zrakovým postihnutím s vodiacim psom do vzdelávacích inštitúcií môže splniť svoj cieľ len vtedy, ak je zasadená do komplexného systému demokratických hodnôt a cieľov, ktoré má vzdelávanie sprostredkovať a naplňovať. Len ich spoločným rešpektovaním sa majú osoby so zrakovým postihnutím šancu stať plnohodnotnými členmi spoločnosti a budú v nej plne začlenené.

²³ https://vodiacipes.sk/efektivna-verejna-sprava/wp-content/uploads/2021/01/P0587_Studia_vzdelavacie_zariadenia.pdf

Aj v oblasti vzdelávania sa môžeme oprieť o „Európsky zákon o prístupnosti“,²⁴ ktorý zaväzuje všetky členské štáty EÚ, aby dodržiavali a chránili práva osôb so zdravotným postihnutím s cieľom zlepšiť každodenný život ľudí so zdravotným postihnutím a podnietiť podniky, aby inovovali svoje produkty a služby tak, aby sa stali dostupnejšími pre zdravotne postihnutých, zvlášť pre majiteľov psov so špeciálnym výcvikom. Vo svojom znení sa zameriava aj na riešenie otázok prístupnosti verejných priestorov v súvislosti s dodržiavaním základných ľudských práv a slobôd – práva na ľudskú dôstojnosť, práva na nedotknuteľnosť osoby, práva na integráciu osôb so zdravotným postihnutím a práva na vzdelanie.

Navrhovanými opatreniami chceme docieľať rešpektovanie základných ľudských práv a slobôd, dodržiavanie národných i medzinárodných legislatívnych aktov a zlepšenie podmienok prístupových práv osôb so zrakovým postihnutím s vodiacim psom.

Ako už bolo spomenuté, problematické oblasti prístupu, rámcovo uvedené v časti 3. Analýza prístupových práv osôb so zrakovým postihnutím v sprievode vodiaceho psa do vzdelávacích inštitúcií sú takmer totožné s prístupovými právami do štátnych inštitúcií. V tejto súvislosti je možné jednotlivé oblasti s návrhmi opatrení rozdeliť nasledovne:

A. FYZICKÉ PROSTREDIE

V procese odstraňovania bariér nestačí riešiť len architektonické bariéry v budovách škôl, univerzít a iných vzdelávacích inštitúcií. K tomu je potrebné nastavenie aj ďalších procesov:

- ❖ vytvorenie komplexnej bezbariérovosti (pred vstupom do budovy i vo vnútri),
- ❖ zlepšenie a zjednodušenie orientácie v priestoroch inštitúcie (napr. navigačné haptické značky, „obsluha“ výťahov),
- ❖ akceptácia úloh a pomoci asistentov a „živých“ kompenzačných pomôcok,

B. ĽUDSKÝ FAKTOR A ZÍSKAVANIE INFORMÁCIÍ

- ❖ „bezbariérovosť“ v prístupe k vzdelaniu a vzdelávaniu,
- ❖ „bezbariérovosť“ v komunikácii, v učebných materiáloch, informačných kanáloch,
- ❖ prijateľnosť digitálnych výstupov informácií a dát, - „dizajn pre všetkých“,
- ❖ vzdelanie a odborná príprava zamestnancov,
- ❖ využívanie vhodných pomôcok na mobilitu po priestore,
- ❖ zabezpečenie prepojenia systémov vzdelávania a budúcej práce.

5. ODÔVODNENIE NAVRHOVANÝCH OPATRENÍ

5.1. PRÁVNÝ DÔVOD NAVRHOVANÝCH OPATRENÍ

Osoby so zdravotným postihnutím majú rovnaké práva ako všetci ostatní. Podpora, ochrana a uplatňovanie práv osôb so zdravotným znevýhodnením si však vyžadujú špecifický prístup zodpovedajúci ich potrebám, možnostiam, schopnostiam a postojom spoločnosti k nim.

²⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2019/882 o požiadavkách na prístupnosť výrobkov a služieb

Potreba zabezpečiť osobám so zdravotným postihnutím osobitnú starostlivosť je zakotvená a zvýraznená v rôznych významných medzinárodných dokumentoch, osobitne v najdôležitejšom medzinárodnom dokumente na zabezpečovanie ochrany práv osôb so zdravotným postihnutím Dohovore OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a jeho Opčnom protokole.

Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím pre SR nadobudol platnosť 25. 06. 2010. V zmysle tohto Dohovoru (čl. 9 ods. 1) „S cieľom umožniť osobám so zdravotným postihnutím, aby mohli žiť nezávislým spôsobom života a plne sa podieľať na všetkých aspektoch života, zmluvné strany prijímajú príslušné opatrenia, ktoré zabezpečia osobám so zdravotným postihnutím na rovnakom základe s ostatnými prístup k fyzickému prostrediu, k doprave, k vzdelaniu, k informáciám a komunikácii vrátane informačných a komunikačných technológií a systémov, ako aj k ďalším prostriedkom a službám dostupným alebo poskytovaným verejnosti, a to tak v mestských, ako aj vidieckych oblastiach.“

Uvedený článok Dohovoru zaväzuje zmluvné strany (teda aj SR) prijať príslušné opatrenia na zabezpečenie vhodných podmienok. Tieto opatrenia zahŕňajú identifikáciu a odstraňovanie prekážok a bariér brániacich prístupnosti a vzťahujú sa, okrem iného, na budovy, cesty, dopravné a iné vnútorné a vonkajšie zariadenia, vrátane škôl, obytných budov, zdravotníckych zariadení a pracovísk, ako aj na informačné, komunikačné a iné služby, vrátane elektronických a pohotovostných služieb. Ich cieľom je umožniť osobám so zdravotným postihnutím, aby mohli žiť nezávislým spôsobom života.

Podľa čl. 20 Dohovoru „Zmluvné strany prijímajú účinné opatrenia na zabezpečenie osobnej mobility s najväčšou možnou nezávislosťou pre osoby so zdravotným postihnutím, a to aj tým, že:

- a) uľahčia osobnú mobilitu osôb so zdravotným postihnutím takým spôsobom a v takom čase, aký si zvolia ony samy, a to za prijateľné ceny,
- b) uľahčia prístup osôb so zdravotným postihnutím ku kvalitným pomôckam na mobilitu, k zariadeniam, k podporným technológiám, k rôznym formám živej asistencie a k sprostredkovateľom, a to aj zabezpečením ich finančnej dostupnosti,
- c) zabezpečia vzdelávanie zamerané na získanie zručností vo veci mobility pre osoby so zdravotným postihnutím a pre odborný personál pracujúci s osobami so zdravotným postihnutím,
- d) budú motivovať subjekty, ktoré vyrábajú pomôcky na mobilitu, zariadenia a podporné technológie, aby brali do úvahy všetky aspekty mobility osôb so zdravotným postihnutím.“

A rovnako nespochybniteľne rovnosť pre všetkých deklaruje aj Slovenská republika vo svojej ústave – Ústava č. 460/1992 Zb. v čl. 12 ods. 1. prvá veta ustanovuje: „Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach.“

Všetky citované právne akty deklarujú záväzky a opatrenia na ochranu práv zdravotne znevýhodnených. V Európskej únii mal už pred 18timi rokmi každý šiesty človek²⁵ – približne 80 miliónov – nejaký druh zdravotného postihnutia, od mierneho až po závažné. Tieto čísla rastú každým rokom. Väčšina týchto osôb príliš často nemá možnosť zúčastňovať sa spoločenského a hospodárskeho života nielen z dôvodu fyzických alebo iných bariér, ale aj z dôvodu diskriminácie.

Osoby s ťažkým zdravotným postihnutím v sprievode psa so špeciálnym výcvikom by mali mať zabezpečený prístup ku službám poskytovaným vo všetkých oblastiach života. Žiaľ, veľakrát sa

²⁵ Ad hoc modul na prieskum pracovnej sily v EÚ týkajúci sa zamestnanosti ľudí so zdravotným postihnutím (LFS, AHM), 2002

stretávame s podmienkou, že vstup a pohyb vo verejnom priestore (najmä uzavretom) je možný len s náhubkom. Pre osoby so zrakovým postihnutím s vodiacim psom však ide o eliminujúci faktor vo vzťahu k riadnemu výkonu špeciálnej činnosti psa, pretože jednou z úloh týchto psov je aj podávanie predmetov zdravotne postihnutým osobám. Požadovaním náhubku môže dôjsť k obmedzeniu asistenčných funkcií, na ktoré boli vodiace, asistenčné alebo signálne psy vycvičené a sú porušením ustanovenia § 4a) bod (2) zákona.²⁶ Nasadenie náhubku pre psa so špeciálnym výcvikom sa nevyžaduje pri výkone činnosti, na ktorú bol pes vycvičený. Skutočnosť, že pes sprevádzajúci osobu so zdravotným postihnutím nemá náhubok, nemôže byť teda dôvodom odmietnutia vstupu do vzdelávacieho zariadenia. Psovi so špeciálnym výcvikom, ktorý má úlohy kompenzačnej pomôcky by mohol byť prístup na inak verejné miesta odmietnutý iba v skutočne odôvodnených prípadoch, na základe objektívneho posúdenia. Ako príklady uvádzame verejnú plaváreň, saunu, prípadne zariadenia podobného typu. Radi by sme poukázali na fakt, že ani v tomto prípade nemá odmietnutie vstupu psovi so špeciálnym výcvikom, oporu v zákone a v zmysle ustanovenia § 4a) bod. 1 zákona²⁷ má pes so špeciálnym výcvikom vstup a verejné miesta, neobmedzený.

Neumožnenie vstupu a slobodného pohybu v priestore vzdelávacích inštitúcií osobe, ktorá ako kompenzačnú pomôcku používa vodiaceho psa, je jednou z oblastí diskriminácie, ktorá priamo zasahuje aj do rôznych iných oblastí jej práv – práva na slobodu, práva na vzdelanie a prístup k vzdelaniu a s ním súvisiaceho práva na prácu a prístup k zamestnaniu.

Osoby so zrakovým postihnutím majú nárok na vytváranie podmienok rešpektujúcich ich odlišnú situáciu. Je nevyhnutné, aby vodiaci, asistenčný alebo signálny pes, definovaný v legislatíve, ako pes so špeciálnym výcvikom a kompenzačná pomôcka, mal prístup aj na miesta, kam je vstup ostatných psov obmedzený a na všetky miesta, kam majú voľný prístup všetci občania. V prípade odmietnutia vstupu osoby so zdravotným postihnutím v sprievode psa so špeciálnym výcvikom, ktorý slúži ako kompenzačná pomôcka, do verejných priestorov (verejne prístupných miest), vznikajú neodôvodnené prekážky a môže dochádzať k neprijateľnému znevýhodneniu týchto osôb, ako aj k nepriamej diskriminácii z dôvodu ich zdravotného postihnutia.

Žiaľ, v praxi neznalosť legislatívnych predpisov zo strany poskytovateľov vzdelávacích služieb vytvára konfrontačné situácie. Pri snahe osoby so zrakovým postihnutím vstúpiť do vzdelávacieho zariadenia s vodiacim psom s cieľom napr. zaviesť dieťa do šatne alebo triedy či získať informácie o možnom kurze, je táto často vyzvaná na opustenie priestoru s udaním dôvodu zákazu vstupu so psom, ktorý sa opiera o interné predpisy prezentované okrem iného aj piktogramami. Pri takomto konaní nie je zohľadnený fakt, že zákaz vstupu so psom sa vzťahuje výhradne na psa ako domáce zviera, nie na psa so špeciálnym výcvikom, ktorý je klasifikovaný ako kompenzačná pomôcka určená pre ľudí s ťažkým zdravotným postihnutím. Osoba so zrakovým postihnutím je tak vystavovaná nepríjemným situáciám, pri ktorých je nútená obhajovať svoje práva viesť samostatný život, pri čom jej pomáha práve vodiaci pes.

Na Slovensku už síce máme pomerne kvalitnú legislatívu, ktorá rieši nielen to, aby osoby so zrakovým postihnutím neboli v spoločnosti diskriminované, ale venuje sa aj postaveniu psov so špeciálnym výcvikom. Snaha o zabezpečenie plných občianskych práv pre ľudí so zdravotným postihnutím sa odštartovala krátko po nástupe demokracie a v priebehu nasledujúcich desaťročí sa

²⁶ Zákon č. 282/2002 Z. z., ktorým sa upravujú niektoré podmienky držania psov

²⁷ Zákon č. 2821/2002 Z. z., ktorým sa upravujú niektoré podmienky držania psov

zákony výrazne zlepšili. Zaznamenávame postupnú implementáciu práv ľudí s ťažkým zdravotným postihnutím v súlade s Dohovorom, a taktiež zvýšenú akceptáciu a sociálnu inklúziu tejto komunity.

Objektívna skutočnosť premietnutá do legislatívneho textu, a síce, že vodiace psy nie sú bežné psy chované ako domáci miláčikovia je dôležitá aj preto, že verejnosť sa môže naučiť vnímať ich osobitné postavenie. Tento fakt je podstatný najmä dnes, keď je možné badať veľakrát až averziu obyvateľov obcí a miest tolerovať pohyb psov vo verejnom priestore, čo je spôsobené vplyvom negatívnych skúsenosti z nevhodného správania sa nezodpovedných majiteľov psov.

Vďaka narastajúcej osvete a neustálej edukácii spoločnosti uvedené pozitívne zmeny začínajú prenikať aj k vnímaniu statusu vodiaceho psa a k zlepšovaniu prístupových práv pre osoby so zrakovým postihnutím, ktoré ako kompenzačnú pomôcku v oblasti mobility a orientácie využívajú vodiaceho psa.

5.2. PRAKTICKÝ DÔVOD NAVRHOVANÝCH OPATRENÍ VRÁTANE ICH IMPLEMENTÁCIE

A. FYZICKÉ PROSTREDIE

Podľa platných právnych predpisov sa v Slovenskej republike všetky nové školy majú budovať bezbariérové. Nových škôl sa však vzhľadom na demografické trendy buduje veľmi málo a postup s debarierizáciou existujúcich budov je veľmi pomalý. Toto však v žiadnom prípade nemôže byť ospravedlnením toho, že štát a príslušné inštitúcie nevykonávajú aktívne, účinné a priebežné kroky na odstránenie akejkoľvek umelej segregácie.

Základným predpokladom úspešného vzdelávania zrakovo postihnutých osôb sú rôzne formy kompenzácie, predstavované širokou škálou špeciálnych pomôcok. Pri vzdelávaní osôb so zrakovým postihnutím je dôležité dodržiavať niektoré, zvyčajne jednoducho zabezpečiteľné zásady, vďaka ktorým je možné odstrániť základné architektonické bariéry:

- ❖ dostatok svetla – pri vzdelávaní slabozrakých osôb,
- ❖ primeraná izbová teplota – potrebná pre optimálnu schopnosť hmatového vnímania,
- ❖ obmedzenie hluku – pre nerušené sluchové vnímanie a orientáciu,
- ❖ vhodná úprava priestoru – pre bezpečný pohyb a ľahkú orientáciu.

Hlavný priestor vzdelávacích inštitúcií, ktorý by mal spĺňať aspoň základné opatrenia na bezproblémový pohyb osoby so zrakovým postihnutím (aj s vodiacim psom), si vyžaduje nasledujúce úpravy:

a) vstup do školy

- ❖ horizontálne navádzacie línie,
- ❖ označenie presklených stien a dverí (výrazné farebné odlíšenie),
- ❖ osvetlenie vstupného priestoru príp. zvukové navádzanie, podporená vodiacou líniou,

b) vnútorné priestory školy

- ❖ vhodné osvetlenie vnútorných priestorov,

- ❖ správne zaškolený obslužný personál (informátor, SBS),
- ❖ elektronický alebo tyflografický (reliéfny) orientačný informačný systém (možnosť hmatom zistiť ako priestory školy „vyzerajú“),
- ❖ umelé vodiace línie (vertikálne alebo horizontálne),
- ❖ úprava priestoru tak, aby bol pohyb osoby so zrakovým postihnutím s vodiacim psom čo najjednoduchšia,
- ❖ výrazné farebné členenie priestoru s dôrazom na dvere,
- ❖ označenie dverí v Braillovom písme,
- ❖ schodiská – reliéfné označenie schodov, farebné a svetelné označenie jednotlivých schodov, označenie poschodia v Braillovom písme na zábradlí (madle),
- ❖ výťahy – reliéfné označenie jednotlivých tlačidiel, zvukové hlásenie vo vnútri kabíny, zvukové hlásenie o príchode kabíny do stanice na jednotlivých poschodiach.

Status bezbariérovosti v prístupe do vzdelávacích inštitúcií znamená, že osoby so zdravotným postihnutím majú, rovnako ako iní ľudia, prístup k „fyzickému“ prostrediu v škole. Aj tu platí princíp rovnosti a teda, že osoby so zdravotným postihnutím majú mať prístup do verejných priestorov rovnakým spôsobom ako osoby bez zdravotného postihnutia.

Aj vzdelávacie inštitúcie patria k typom stavieb, ktoré podľa vyhlášky č. 532/2002²⁸ musia spĺňať požiadavky, ktoré by mali zabezpečiť prístupnosť pre osoby s obmedzenou možnosťou pohybu a orientácie. Napriek tomu, že vyhláška je kľúčová najmä z pohľadu zabezpečenia fyzickej prístupnosti budov pre osoby odkázané na invalidný vozík, venuje sa aj osobám so zrakovým postihnutím. V ustanovení § 57 sa uvádza, že: „Prístup do každej stavby uvedenej v § 56 musí byť tiež vyznačený pre osobu so zrakovým postihnutím hmatovo, vo výnimočných prípadoch zvukom.“ Budovy štátnych inštitúcií sú súčasťou zoznamu stavieb v § 56.

Výťah v školách a vzdelávacích inštitúciách je skôr raritou. Napriek tomu, že v novostavbách, ktoré sú sídlami zvyčajne súkromných vzdelávacích inštitúcií, sú tieto zariadenia vybavené nielen hmatovým ovládaním prispôbeným pre potreby osôb so zrakovým postihnutím (označeným Braillovým písmom), ale ich súčasťou je aj zvuková navigácia s informáciou o lokalizácii kabíny. Žiaľ, väčšina škôl, najmä tých, ktorých zriaďovateľom je štát a miestna samospráva sídli v starších budovách, ktoré týmito vymoženosťami nedisponujú a pohyb osoby so zrakovým postihnutím (nielen s vodiacim psom) je teda podmienený sprievodom zamestnanca školy.

Najjednoduchším, finančne menej náročným avšak mimoriadne afektívnym riešením je hmatová navigácia pre osoby so zrakovým postihnutím. V prostredí vzdelávacích inštitúcií, v snahe pripravovať nezávislé a sebavedomé osobnosti je aj žiaduca, a to vo všetkých priestoroch. Na základe skúseností respondentov v štúdií²⁹ bola orientácie v budove, najmä ak zamestnanci neposkytnú sprievod alebo adekvátnu informáciu, jedným z najakútnejších problémov.

Označenie hlavných orientačných bodov a jednotlivých miestností tabuľkami s informáciami v Braillovom písme je jednoduchým riešením, ktoré by uľahčilo orientáciu osoby so zrakovým postihnutím a posilnilo sebavedomie v komunikácii.

²⁸ Vyhláška č. 532/2002 Všeobecné technické požiadavky na stavby užívané osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie

²⁹ https://vodiacipes.sk/efektivna-verejna-sprava/wp-content/uploads/2021/01/P0587_Studia_vzdelavacie_zariadenia.pdf

B. ĽUDSKÝ FAKTOR A ZÍSKAVANIE INFORMÁCIÍ

Nevidiace osoby sa v praxi stretávajú s tým, že im a ich vodiacemu psovi je odopieraný vstup do verejných dopravných prostriedkov, do dopravných prostriedkov súkromných poskytovateľov prepravných služieb, do obchodov, kultúrnych zariadení, stravovacích a ubytovacích zariadení. Toto jednoznačne sú bariéry, na odstraňovaní ktorých by sa malo pracovať. Každý jeden, z uvedených verejných priestorov je dôležitý, ale vzdelávacie inštitúcie o to viac, že sú bránou k ďalšiemu, už tak zložitému, uplatneniu na trhu práce.

Budovať bezbariérovosť v prístupe do vzdelávacích inštitúcií znamená docieľiť, že osoby so zdravotným postihnutím majú mať, rovnako ako iní ľudia, prístup k „fyzickému“ prostrediu, mobilite, informáciám a komunikačným technológiám a systémom, a tiež k iným prostriedkom a službám. V prípade, že inštitúcia alebo úrad nie je vybavená dostatočnými navigačnými systémami, je nevyhnutné, aby bol zabezpečený ľudský sprievod pre osobu so zrakovým postihnutím s vodiacim psom. Sprievod je nutný na výkon činností, ktoré vodiaci pes zabezpečiť nevie.

Pri akomkoľvek zabezpečení bezbariérovosti prostredia je ľudský faktor stále nevyhnutný. V súčasnosti nevieme zrealizovať všetky potrebné opatrenia bez toho, aby sa na nich aspoň malým dielom podieľal človek. V našom prípade vidiaci človek. Vo väčšine prípadov, kedy nevidiaci zaznamenali problém so vstupom, šlo o nechotu a neznalosť zamestnancov a obsluhujúceho personálu. Ved' kto to kedy videl, aby pes chodil do školy. Zmena myslenia a zvýšený podiel tolerancie a empatie je ešte stále v našich končinách vzácný.

Nárok na všímavosť a ohľaduplnosť je potrebné klásť aj na pracovníkov, ktorí sú zodpovední za študijné materiály a ich prístupnosť študentom so špeciálnymi potrebami, medzi ktorých osoby so zrakovým postihnutím patria. Ide o prípravu vzdelávacích materiálov, či pri spracovávaní informačných kanálov. Všetky tieto oblasti by mali byť prepracované s „dizajnom pre všetkých“,³⁰ čo znamená, že všetky materiály by mali byť prístupné v rôznych formátoch akceptovaných osobami s rôznymi postihnutiami.

Sem nepochybne patria aj webové stránky škôl a vzdelávacích inštitúcií by mali poskytovať všetky potrebné informácie aj vo verzii pre osoby so zrakovým postihnutím – ale hlavne spôsobom, ktorý je pre nich vzhľadom na absenciu možnosti vizuálnej orientácie – pochopiteľný. Aktuálne dopĺňanie všetkých praktických informácií, kam určite patria napríklad aj informácie o možnosti venčenia v priestoroch školy či v blízkom okolí, priblíženia vhodného miesta na sedenie v aule či jedálni, ktoré výrazne napomôžu pri pohybe osoby so zrakovým postihnutím s vodiacim psom v priestore školy.

Samozrejmosťou sú informačné materiály, tlačivá a vysvetlivky k nim zverejňované vo formátoch akceptovateľných softvéromi pre nevidiacich.

Základnými zásadami sú :

- ❖ blind friendly web,
- ❖ elektronické dokumenty (učebné, informačné materiály),
- ❖ využívanie Braillovoho písma (študijné materiály, označovanie priestorov, orientačné značky),
- ❖ audio nahrávky (študijné materiály, informácie o priestorovej orientácii),

³⁰ Oznámenie Komisie Európskeho parlamentu P Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov, 2010

- ❖ predčítanie (pri štúdiu, orientácii v priestore),
- ❖ pomôcky na čítanie (používať zásady jasnej tlače, informácie neumiestňovať za sklo – čítanie s lupou),
- ❖ technologické pomôcky (mobilný telefón, čítačky).

Mimoriadne dôležitá je priama komunikácia s osobami so zrakovým postihnutím, ktorá je základom pri dosahovaní zabezpečenia dôstojných podmienok pri riešení ich rôznorodých životných situácií. Táto oblasť je úzko previazaná so vzdelávaním a odbornou prípravou všetkých zamestnancov, špeciálne zamestnancov prvého kontaktu, s dôrazom na adekvátne formy komunikácie. Veľakrát komunikácia v štýle, postavte sa tam, posad'te sa sem a položte tam, taká bežná pre zdravých ľudí, je pre osoby so zrakovým postihnutím nevykonateľná. Vzdelávanie s dôrazom na inklúziu je základom pracovnej kultúry. V tejto súvislosti je potrebné vyžadované vzdelanie jednotlivých pracovníkov doplniť o časť zameranú na osvojenie si právneho vedomia, znalostí a zručností pri komunikácii s osobami so zdravotným postihnutím všeobecne i so zreteľom na osoby so zrakovým postihnutím v sprievode vodiaceho psa. Pravidelné vzdelávanie by malo obsahovať aj informovanie právnych dôsledkov neadekvátneho správania jednotlivých pracovníkov voči tejto špecifickej skupine našej populácie. Je potrebné opakovane apelovať na potrebu ústretovým a ľudským spôsobom vytvárať osobám so zrakovým postihnutím s vodiacim psom optimálne podmienky na prístup do vzdelávacích inštitúcií.

6. ZÁVER

Právo na vzdelanie má každá ľudská bytosť. Je kľúčové, aby vzdelávanie zahŕňalo posilňovanie kladného sebavedomia a aby dieťa cítilo, že ostatní si ho vážia ako ľudskú bytosť bez akejkoľvek ujmy na jeho dôstojnosti. Posilňovanie sebaúcty a sebadôvery je v prípade osôb so zrakovým postihnutím mimoriadne dôležité a má veľký dopad na ich ďalšie uplatnenie v súkromnom živote ale aj pri uplatnení na trhu práce.

Vzdelávacie zariadenia sú jednou zo špeciálnych kategórií zariadení, s ktorými nevidiaci prichádzajú do kontaktu. Novodobá história rozvoja školského systému potvrdzuje, že snaha z minulosti unifikovať podmienky pre žiakov bez rozdielu je už na ústupe. Donedávna sme sa stretávali s bežnými školami bez špecifik a len ojedinele vznikali školy pre žiakov so zvláštnymi potrebami.

Súčasnosť však priniesla potrebu prehodnotiť vzdelávací systém, ktorý sa zameriaval len na zdravé deti a mládež. Dnes viac ako inokedy predtým si uvedomujeme potrebu podpory inklúzie a integrácie detí, mládeže a dospelých s telesným alebo psychickým hendikepom.

Základným celospoločenským cieľom podpory vzdelávania osôb so zrakovým postihnutím by teda malo byť zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu zameraného na dosiahnutie prepojenia vzdelávacieho systému s potrebami trhu práce.

Znemožnením vstupu osobe so zrakovým postihnutím s vodiacim psom do vzdelávacieho zariadenia sa jeho zamestnanec dopúšťa diskriminácie,³¹ čím porušuje zákonné práva osoby s hendikepom. Nie je podstatné či zamestnanec vzdelávacieho zariadenia koná z nariadenia vedenia alebo z vlastného presvedčenia. V prípade porušenia zákona je diskriminujúca osoba povinná čeliť vyvolaným následkom a za svoje správanie je zodpovedná v celom rozsahu.

³¹ Ustanovenie § 2a(3) Zákona o rovnakom zaobchádzaní

Problémom týkajúcim sa vzdelávacích zariadení nie je len neumožnenie vstupu do zariadenia osobe s vodiacim psom. Osoby so zrakovým postihnutím sa stretávajú taktiež s neochotou komunikovať o možnostiach vyriešiť ich požiadavku alebo pomôcť pri hľadaní náhradnej alternatívy. Rovnako tak je problémom zabezpečenie rovnakých práv pre všetkých ľudí bez rozdielu – a tým je aj prístup osôb so zrakovým postihnutím spolu s ich vodiacim psom do priestorov školy, telocviční, školského klubu či špecializovaných učební. Direktívnym obmedzením pohybu vodiaceho psa sa výrazne znižuje osobná sloboda a nezávislosť nevidiaceho a pri snahe využiť tieto svoje práva sa stáva odkázaným na ľudského asistenta.

V každom prípade sa ako väčší problém javí ľudský faktor - neinformovanosť zamestnancov vzdelávacích zariadení o uvedenej problematike. Osoby so zrakovým postihnutím v sprievode vodiaceho psa sú častokrát vystavované pri návšteve vzdelávacích zariadení stresu a nedôstojným situáciám, pri ktorých je potrebné argumentovať a dožadovať sa svojich zákonných práv. Situáciu vnímame ako neuspokojivú a sme toho názoru, že je potrebné venovať pozornosť systému sprostredkovávania informácií pre riadiacich pracovníkov i zamestnancov a ostatným zúčastneným, ktorí prichádzajú vo vzdelávacích zariadeniach do priameho kontaktu s osobami s ťažkým zrakovým postihnutím, ktorých sprevádza vodiaci pes a zabezpečiť tak ich komfortný a bezproblémový vstup a pobyt v uvedených priestoroch.

Vidiaci človek si neuvedomuje aký dôsledok na každodenný život má zrakové postihnutie. Veci, ktoré považujeme za bežné a samozrejmé sú pre človeka so zrakovým postihnutím niekedy až nevykonateľné. Výzvou do budúcnosti je teda hľadať efektívne spôsoby na odstránenie diskriminácie osôb so zrakovým postihnutím s vodiacim psom, vrátane jasných právnych pravidiel a zabezpečenia informovanosti a vnímanosti spoločnosti voči tejto problematike.